

Літо стояло у скиртах, скошене, висушене, ламке. Літо майже скінчилося. Вже просякнуте осінню, воно щодня поступалося їй жменею жовтавого листя. Незабаром віддасть усе, жбурне спадкоємиці в обличчя, немов колоду накраплених карт. Незабаром, незабаром...

Але сьогодні був один з тих днів, куди осені ступати не вільно. Останній, прощальний бенкет літа — у самому розпалі. Сонце, теплий вітрець, щебетання пташок — гуляй досхочу!

І гуляли! Так гуляли, що аж гуло, — у самому Києві, певно, було чути. Та і як інакше? Такий козак у монастир іде — гріх не відбути бучні проводи побратима. Гріх і йому, старому Андрієві Ярчуку, знаменитому характернику і просто доброму товаришеві, зі світом не попрощатися. Там, куди йде, зайві гріхи ні до чого — і тих, що за вік його довгий блохами обсіли, вистачить з лишком.

Отож усе влаштували за козацьким звичаєм, як іздавна заведено. Музик запросили найкращих, щоб як гоже душу звеселили смичками своїми та бубнами; вже добрих десять днів скрипіли колесами по шляху вози з горілкою та всіляким харчем — і увесь цей час гуляння не вщухало ні на мить.

Андрій, убравшись у найрозкішніші шати, щедро сипав червінцями навсібіч, танцював, співав та пригощав кожного, хто здоровив старого козака...

Січові товариші, що його супроводжували, шанобливо кивали та підкручували вуса: «Відома річ! Така людина з миром прощається! Скільки всього бачено-перебачено, скільки голів татарських та ляських порубано, скільки душ козацьких урятовано! Ото життя було в побратима!.. Ото життя... було... Та воно й не дивина, що тепер вирішив у монастир податись. Як-не-як — характерник. Час і про Бога згадати, подбати про власну душу...»

— Тату, а як це — характерник?

— Це, синку, козак такий, що може різні чуда виробляти. Захоче — на вовка обернеться, захоче — очі людині відведе. Кажуть, у шинку такий горілку п'є, не платячи, ще й решту від шинкаря має.

— А в тебе, старий бовдуре, одне на думці! Тільки й мови що про випивку! Ти, синку, не слухай його. Характерник — він у козаків насамперед замість лікаря. За що низький уклін йому і пошана. Але, звісно, у виправі може різне чинити. Бувало, заберуться козаки у татарські землі, аж на них іде військо нехристів. То вони спішаються, коней у гурт ізженуть, а навкруги списи повтикають — от татари їдуть і бачать ліс. Отак і проїжджають повз.

— Ну ти й вдатна, Оксано, до вигадок. По-твоєму, татари геть безклепки? А про поранених — це ти слушно завважила...

— Тату, а чом отой дядько плаче?

— Та звідки ж мені знати?

— Це Гнат Голий, — озивається поруч сивовусий дідуган. Як і всі межигірські, він вийшов провести в дорогу козака (а заодно й пригоститися дармовим харчем та горілочкою). — Андрій Гната виходив, коли той, уважай, однією ногою в могилі стояв.

У натовпі зітхнули, дивлячись на дебелого козарлюгу, що їхав прямий, наче той стовп, зі скам'янілим обличчям, —

і лише на щоках його проступали дві вологі ниточки. І не побачиш, якщо не пригледишся.

Не приглядалися. Коли козак іде в монастир, треба веселитись, а не сльози лити. Але Гнатові — можна.

Голий їде поперед возів, відразу ж за Андрієм, конем не керує, а тільки смутно дивиться у спину своєму рятівникові. Немовби запам'ятати намагається — навіки, до самої могили, звідки якимось урятував його Ярчук.

Андрій, неначе відчувши на собі цей погляд, обертається.

— Не журися, Гнате!

І посміхається — як сонячним промінням осяює з голови до ніг!

Неможливо не всміхнутися у відповідь. Які там сльози!..

А він уже знову дивиться перед себе, невисокий, кремезний, засмаглий. Майорять під вітром рукава блакитного жупана, гойдається срібляста китиця на шапці зі смушковою околицею, хвилями йдуть пишні сині шаровари; глузуючи, виблискують на сонці начищені гостроносі чоботи. І на диво до лица все це багатство Андрієві, який завжди зневажав надмірну розкіш, навіть на гулянки одягався непримітно — та й взагалі не любив привертати до себе увагу. Чим, до речі, й вирізнявся, бо серед козаків скромність та непримітність були незвичні.

Не сказати, щоб Ярчук був зовсім відлюдькуватий, ні, товариством він не гордував, і кожен міг перед ним душу розгорнути, от він свою — нікому. Хіба що Богові тепер звірить її; багато прийдеться розповідати, але ж і часу в них доволі — і в Господа, і в Андрія.

— Матусю, а що в монастирі козакові робити?

— Те, що й простим людям. Богові молитись за спасіння душ грішних та ченцям допомагати в повсякденних справах.

— Ет, Оксано, таке скажеш! Хіба б пустили козака в звичайний монастир?! Ні, лише в наш, Межигірський. І знаєш, чому?

— Я, тату, знаю, я! Торік ми з Іваськом на ставку рибалили,

то бачили, як вози козацькі в монастир рибу везли, сіль та всяку всячину. Ось чому!

— Правду кажеш, синку. Наш монастир, кажуть, козацьким коштом зведено — і лицарство сюди завсіди дари шле. Тому і приймають вони старих козаків до себе, тому і Ярчука взяли. Виходить, угодний він Богові, хоч і багато за життя наробив... різного...

Ідуть посполиті слідом за возами, призволяються частунками, дивуються, позираючи на характерника. А той мов і не чує їх, і не бачить — їде собі та й їде; шлях в'ється під копитами коня, петляє, та Андрій не зважає на те, знає, що в кінці одне: брама дерев'яна, а за нею — інше життя.

А поки що думкою вертає він в своє минуле, і постають обабіч дороги химерами давні знайомі, яких ніхто, крім Ярчука, не бачить, яких і на світі цьому немає давно. Для інших немає, для нього — ось вони, простягни руку — доторкнешся! Андрій не простягає, лише пильно вдивляється в ті обличчя (так як оце вп'явсь йому зараз поглядом у спину Гнат Голий), вдивляється, киває, всміхається.

Наздоганяють воза, котрий тягне двійко велетенських волів, схожих на ропух. На ньому, у застеленій соломою колісці, лежать немовлята-гличики, які везе на торг господар. Гличики... А Ярчукові раптом примарилося, буцімто не гличики це, а голови, яких він за довгий вік свій постинав чимало, — погойдуються на соломі, підморгують злими очима: «Рубав ти нас, старий дурню, та не дорубав! Ось ми, живі, цілісінькі — що з нами станеться?!»

І охкають посполиті, коли старий характерник стрибає з коня просто на воза, вихоплює з піхов шаблю — і починає троцити гончарів утвір. Січе гострим лезом, топче чобітьми... та все це — зі страшною, мертвою посмішкою на сухих устах.

— Гуляє! — розходиться хвилями шепіт. — Восстанне гуляє, з мирським життям прощається, гопака з долею танцює — бач, як воно буває...